

Naslov originala:
Les Inséparables
Simone de Beauvoir

Copyright © 2020 Éditions de L'Herne
Copyright © 2021 ovog izdanja KONTRAST izdavaštvo

Za izdavača:
Vladimir Manigoda

Urednica:
Jelena Nidžović

Prevod:
Novak Golubović

Lektura i korektura:
Kontrast izdavaštvo

Dizajn korica:
Pawel Jaczewski, Sanja Polovina

Prelom:
Anica Lapčević

Štampa:
F.U.K. d.o.o.

Tiraž:
1000

Izdavač:
Kontrast, Beograd
Klaonička 2, Zemun
e-mail: jakkontrast@gmail.com
kontrastizdavastvo.com
facebook.com/KontrastIzdavastvo

SIMON DE BOVOAR

NERAZDVOJNE

Sa francuskog preveo: Novak Golubović

KONTRAST
Beograd, 2021.

PREDGOVOR

Pored devetogodišnje Simon de Bovoar, učenice katoličke škole Adelin Dezir, seda brineta kratke kose, Elizabet Lakoan, zvana Zaza, nekoliko dana starija od nje. Prirodna, smešna, odvažna, ona odskače od konformizma koji je okružuje. Na početku sledeće školske godine, Zaze nema. Na turobni i nesnosni svet pada tama. Iznenada, zakasnela se vraća, a sa njom i sunce, radost i sreća. Njena živa inteligencija i brojni talenti zavode Simon, ona joj se divi, potčinjena je. Nadmeću se za prvo mesto u razredu, postaju nerazdvojne. Nije stvar u tome da je Simon nezadovoljna svojom porodicom, mladom majkom koju voli, ocem kome se divi i podređenom mlađom sestrom. Reč je prvoj ljubavnoj avanturi jedne desetogodišnjakinje: ono što oseća prema Zazi je strastveno, obožava je, užasava je pomisao da joj se neće dopasti. Naravno da u patetičnoj ranjivosti detinjstva ne razume rano otkrovenje koje je spoznala, a ono je za nas, njegove svedoke, tako dirljivo. Dugi privatni razgovori sa Zazom za nju dobijaju neprocenjivu vrednost. Eh! način na koji su vaspitavane ih sputava, nema prisnosti, govore jedna drugoj „Vi”, ali uprkos toj rezervisanosti, razgovaraju onako kako Simon nikada ni sa kim nije razgovarala. Kakvo je to bezimeno osećanje koje pod konvencionalnom etiketom prijateljstva ispunjava njeno sasvim mlado srce čuđenjem i zanosom, možda čak i ljubavlju? Ubrzo shvata da Zaza ne deli takvu privrženost, niti naslućuje intenzitet njene, ali koga briga za to kad si zaslepljen ljubavlju?

Zaza umire iznenada, mesec dana pre svog 22. rođendana, 25. novembra 1929. Reč je o iznenadnoj tragediji, koja će nastaviti da proganja Simon de Bovoar. Prijateljica joj se dugo vraća-

la u snovima, požutelog lica ispod ružičastog ogrtača, gledajući je prekorno. Postoji samo jedna stvar koja može da poništi ništavilo i zaborav: čarolija književnosti. Četiri puta, u različitim varijantama, u neobjavljenim romanima iz mladosti, u svojoj zbirci *Quand prime le spirituel*¹, u jednom izbačenom odlomku iz romana *Mandarini*, koji joj je doneo Gonkurovu nagradu 1954. godine, četiri puta je već spisateljica uzalud pokušavala da oživi Zazu. Vraća joj se iste godine, jednom dugom novelom, do danas neobjavljenom i nenaslovljenom, koju ovde objavljujemo. Ostaje nezadovoljna ovom konačnom fiktivnom obradom, ali je ona, suštinskom zaobilaznicom, vodi do odlučujućeg književnog preobražaja. Priču o Zazinom životu i smrti 1958. godine uključuje u autobiografsko delo: *Uspomene lepo vaspitane devojke*.

Napisana novela, koju je Simon de Bovoar, uprkos kritičkom sudu koji je o njoj imala, ipak sačuvala, ima ogromnu vrednost: suočeni smo sa misterijom, pitanja je sve više, množe se različiti pristupi, perspektive, fokusi. A Zazina smrt delimično ostaje misterija. Ni dva dela iz 1954. i 1958, koja na nju bacaju nešto svetlosti, ne poklapaju se baš sasvim. Upravo je u ovoj noveli po prvi put prikazana tema velikog prijateljstva. Tog tajanstvenog prijateljstva nalik na ljubav koje je Montenja navelo da o La Boesiju i sebi napiše: „Jer je on bio on, jer sam ja bio ja.” Pored Andre, Zazine književne inkarnacije, tu je i pripovedačko „ja” – njena prijateljica Silvi. „Nerazdvojne” su ponovo ujedinjene da se, kako u priči, tako i u životu, suoče sa izazovima, koje nam, kroz prizmu svog prijateljstva, saopštava Silvi, omogućavajući nam da, kroz igru kontrasta, u svemu otkrijemo neumitnu dvosmislenost.

Odluka autorke da se posluži fikcijom podrazumevala je i brojne izmene podataka, koje treba dešifrovati. Imena likova i mesta, detalji o porodicama koji su promenjeni. Andre Galar zamenjuje Elizabet Lakoan, a Silvi Lepaž Simon de Bovoar. U porodici Galar (porodica Mabij u *Uspomenama lepo vaspitane*

1) Kad je duhovnost na prvom mestu (Prim. prev.)

devojke) ima sedmoro dece, uključujući jednog dečaka; u porodici Lakoan ih je bilo devetoro, šest devojčica i tri dečaka. Simon de Bovoar je imala samo jednu sestru, njen alijas Silvi ih ima dve. U školi Adelaid se jasno prepoznaje čuvena škola Dezir, koja se nalazi u Ulici Žakob u Sen Žermen de Pre; upravo tamo su učiteljice krstile dve devojčice „nerazdvojnim”. Taj će izraz, s obzirom na to da premošćuje jaz između stvarnosti i fikcije, sada poslužiti kao naslov novele. Iza Paskala Blondela se krije Moris Merlo-Ponti (Pradel u *Uspomenama*), siročić bez oca, veoma vezan za majku sa kojom je živio zajedno sa sestrom koja sa Emom nema sličnosti. Imanje Merinjak u Limuzanu postalo je Sadernak, dok Betari predstavlja Ganjpan, koje je zajedno sa Obardanom bilo jedna od dve rezidencije Lakoana u Landu, gde je Simon de Bovoar dva puta boravila. Zaza je tamo sahranjena, u Sen-Pandelonu.

Od čega je Zaza umrla? Ako je verovati hladnoj naučnoj objektivnosti, od virusnog encefalitisa. Ali kakav ju je to fatalni sled događaja i okolnosti, koji je započeo mnogo ranije, zarobivši u svoje mreže celokupnost njenog postojanja, napokon oslabio, iscrpeo, bacio je u očajanje, doveo je do ludila i smrti? Simon de Bovoar bi odgovorila: Zaza je umrla od izuzetnosti. Ona je ubijena, njena smrt je bila „spiritualistički zločin”.

Zaza je umrla jer je pokušala da bude svoja, a ubedili su je da to nije dobro. Rođena je kao pripadnica militantne katoličke buržoazije, 25. decembra 1907. godine, u porodici krutih tradicija, u kojoj je dužnost jedne devojke bila da zaboravi i odrekne se sebe i da se prilagodi. Budući da je Zaza bila izuzetna, nije mogla da se „prilagodi” – zlokobna reč koja podrazumeva da se uklopiš u prefabrikovani kalup u kom te čeka ćelija, jedna od mnogih u košnici: ono što štrči će biti sabijeno, smrvljeno ili odstranjeno kao višak. Zaza nije mogla da se ukalupi, uništili su njenu osobenost. U tome je zločin, u tome ubistvo. Simon de Bovoar se sa svojevrsnom stravom sećala porodičnog fotografisanja u Ganjpa-

nu, sve devetoro dece poređano po starosti, šest devojčica u jednoobraznim plavim haljinama od tafta, svaka sa identičnim slatkišnim šeširom okićenim plavim različkom. Zaza je tamo imala svoje mesto koje ju je celu večnost čekalo kao najmlađu od kćerki Lakoan. Mlada Simon je fanatično odbijala da prihvati tu sliku. Ne, to nije bila Zaza, ona je bila „jedinствена”. Bilo kakvo nepredviđeno slobodno vreme bivalo je ukinuto porodičnim načelima: zajednica je neumoljivo opseđa, žrtva je „društvenih dužnosti”. U domu punom braće i sestara, okružena rođacima, prijateljima, mnogobrojnom familijom, iscrpljena obavezama, društvenim događajima, posetama i kolektivnim razbibrigama, Zaza nema ni trenutka za sebe, nikada je ne ostavljaju samu, niti nasamo s prijateljicom, ona ne pripada sebi, ne ostavlja joj se nikakva privatnost, ni za violinu, ni za učenje, ukinuta joj je privilegija samoće. Zbog toga su leta u Betariju za nju pakao. Guši se, žudeći da pobegne od te sveprisutnosti drugih – koja je nalik na život u manastiru – odlazi tako daleko da sekirom sebi poseče nogu ne bi li izbegla posebno mrsku porodičnu obavezu. U tom miljeu je cilj ne isticati se, ne postojati-za-sebe već postojati-zarad-drugih, „mama nikada ništa ne čini za sebe, celog života se žrtvuje”, rekla je jednom. Svaka individualnost je neprekidnim zadojenjem tim otuđujućim tradicijama sasečena u korenu. A to je ono što je za Simon de Bovoar najveći zločin, i ono što ova novela želi da pokaže – jeste zločin koji bi mogao da se okarakterise i kao filozofski, jer zadire u pitanje ljudske sudbine. Afirmacija subjektivnosti kao apsolutne vrednosti ostaće u središtu njene misli i njenog dela, ali ne afirmacija vrednosti pojedinca kao prostog broja koji je deo celine, već afirmacija jedinstvene individualnosti kao postojanja konkretne svesti, hic et nunc, koja, po Židovim rečima, svakog od nas čini „najnezamenjivijim od svih bića”. „Volite ono što se ne viđa dvaput.” Nepokolebljivo, iskonsko ubeđenje koje će kasnije podržati filozofska refleksija: apsolut se odigrava ovde dole, na zemlji, tokom našeg jednog, jedinog postojanja. Jasno je dakle da se u Zazinom slučaju igralo na sve ili ništa.

Šta su bili pokretači tragedije? Nekoliko činjenica se međusobno prepliće, od kojih neke budu oči: obožavanje majke, čija je osuda razdire. Zaza je strastveno volela majku, ljubomornom, nesrećnom ljubavljju. Njen entuzijazam je kod ove naišao na određenu hladnoću, i njena drugorođena kćerka je osećala da se, kao tek jedna od mnogih, davi u gomili braće i sestara. Gospođa Lakoan, vrlo mudro, nije koristila svoj autoritet da bi prekorevala nestašluke svoje dece dok su mala, ne rasipajući ga kako bi njen uticaj na njih bio što veći kada na red dođu bitne stvari. Za jednu devojkju postoje dva puta: brak ili manastir; nije joj dozvoljeno da sama odlučuje o svojoj sudbini, u skladu sa svojim ukusima i osećanjima. Na porodici je da brakove ugovara, kroz organizovanje „upoznavanja”, birajući kandidate prema njihovim ideološkim, verskim, svetovnim, finansijskim interesima. Venčavalo se unutar svog društvenog sloja. Zaza se sa petnaest godina prvi put suprotstavila tim užasnim dogmama: njena ljubav prema rođaku Bernaru prekinuta je brutalnim razdvajanjem, da bi joj, u dvadesetoj godini, ponovo zapretio krah. Njen izbor autsajdera Paskala Blondela, nada da će se udati za njega, toliko sumnjivih nesmotrenosti, bili su neprihvatljivi u očima klana. Zazina tragedija je u tome što duboko u njoj čuči nešto što poput saveznika potajno pomaže neprijatelju: nedostaje joj snage da ospori sveti i voljeni autoritet čija je rigidnost ubija. U trenutku kada joj osećaj krivice koji joj majka nabija izjeda samopouzdanje i volju za životom, ona je internalizuje i ide toliko daleko da se složi sa sudijom koji je osuđuje. Represija koju gospođa Lakoan sprovodi utoliko je paradoksalnija što u njenom krutom konformizmu može da se nasluti pukotina: čini se da je i nju kao mladu majka naterala na brak koji joj je bio odbojan. Morala je da se „prilagodi” – evo te grozne reči – odrekla se sebe i, postavši imperijalna matrona, odlučila je da reprodukuje pakleni mehanizam. Kakva se frustracija, kakva ogorčenost, krila iza njene samouverenosti?

Koprena pobožnosti, tačnije spiritualizma, teško je optećivala Zazin život. Živela je u atmosferi zasićenoj religijom:

potomak dinastije militantnih katolika, otac predsednik Lige očeva mnogobrojnih porodica, majka zauzima istaknuto mesto u parohiji Sveti Toma Akvinski, jedan brat sveštenik, jedna sestra kaluđerica. Porodica svake godine ide na hodočašće u Lurd. Ono što Simon de Bovoar osuđuje, nazivajući ga spiritualizmom, jeste „belina”, mistifikacija koja se sastoji u tome da se aurom natprirodnog ogrnu krajnje ovozemaljske klasne vrednosti. Mistifikatori su naravno prvi koji bivaju mistifikovani. Automatsko pozivanje na religiju opravdava sve. „Bili smo samo oruđe u Božjim rukama”, kaže g. Galar posle smrti svoje kćerke. Zaza je bila primorana da se pokori jer je živela to katoličanstvo koje je za običan narod puka komocija i formalnost. Njena izuzetnost joj je ponovo naudila. Iako je prozrela licemerje, laži, sebičnost „moralizma” svog okruženja, čija dela, kao i koristoljubive i sitničave misli, neprestano izdaju duh Jevanđelja, njena na trenutak poljuljana vera je opstala. Ali ona pati od unutrašnjeg izgnanstva, od nerazumevanja svojih najbližih, od svoje izolovanosti – ona koju nikada ne ostavljaju samu – od egzistencijalne usamljenosti. Autentičnost njenih duhovnih težnji samo ju je umrtvila, u pravom smislu te reči, mučila je, saterivala u ćošak i terala u protivrečnosti u samoj srži njenog bića. Jer za nju vera nije, kao za mnoge druge, nadmena instrumentalizacija Boga, sredstvo kojim dokazuješ da si u pravu, samoopravdavanje i izbegavanje odgovornosti, već bolno preispitivanje jednog nemog opskurnog Boga, skrivenog Boga. Sama svoja mučiteljka, ona je rastrzana: treba li slušati, otupeti, pokoriti se, zaboraviti na sebe, kako joj to majka ponavlja? Ili treba ne povinovati se, pobuniti se, insistirati na darovima i talentima koji su vam dati, na šta je podstiče prijateljica? Šta je Božja volja? Šta očekuje od nje?

Opsesivni strah od greha podrio je njenu vitalnost. Za razliku od svoje prijateljice Silvi, Andre/Zaza je prilično upućena u seksualna pitanja. Gđa Galar je gotovo sadistički brutalno upozorila svoju petnaestogodišnju ćerku na grubosti bračnog života.

Prva bračna noć, kako joj je otkrila, „je ružan trenutak koji treba istrpeti”. Zazino iskustvo je poreklo taj cinizam: ona poznaje čari seksualnosti, nemira, u poljupcima koje je razmenila sa svojim mladićem Bernarom nije bilo ničeg platonskog. Ismeva gluposti mladih devojaka oko sebe, licemerje samozadovoljnih koji hoće da „pobele”, poreknu ili prikriju erupciju sirovih potreba jednog živog tela. Ali s druge strane zna da je podložna iskušenjima, a njena topla senzualnost, njen vatreni temperament, njena putena ljubav prema životu, zatrovani su viškom obzira: i u najmanjoj svojoj želji ona naslućuje greh, telesni greh. Kajanje, strah, krivica preplavljuju je i to samoosušivanje u njoj pojačava iskušenje da odustane, žeđ za ništavilom i zabrinjavajuće autodestruktivne porive. Na kraju kapitulira pred majkom i Paskalom koji je ubeđuju u opasnosti duge veridbe i pristaje da ode u izgnanstvo u Englesku iako je celim svojim bićem protiv toga. Ta poslednja svirepa prisila koju vrši sama nad sobom ubrzava katastrofu. Zaza je umrla od svih protivrečnosti koje su je razdirale.

U ovoj noveli, uloga Silvi, Prijateljice, tu je isključivo da nam pomogne da bolje razumemo Andre. Kao što je Elijan Lekarm-Tabon dobro istakla, prikazano je jako malo njenih sećanja, ne zna se ništa o njenom životu, o njenoj ličnoj borbi, o bogatoj istoriji njene emancipacije, a posebno o fundamentalnom antagonizmu između intelektualaca i dušebrižnika – temi koja je glavni fokus *Uspomena lepo vaspitane devojke* – ovde je sve to samo nagovešteno. Ipak shvatamo da se na nju u Andreinom okruženju ne gleda blagonaklono, jedva je tolerišu. Dok porodica Galar uživa u udobnom izobilju, njena porodica, koja je nekada pripadala dobrostojećoj buržoaziji, posle rata iz 1914. uništena je i degradirana. Nije pošteđena diskretnih poniženja ni u svakodnevnom životu tokom boravka u Betariju: na njenu frizuru i garderobu upiru prstom, a Andre krišom kači jednu lepu haljinu u njen ormar. Ali ima i gorih stvari: gđa Galar je nepoverljiva prema njoj, prema toj zastraneloj mladoj devojci koja studira na

Sorboni, koja će imati posao, zarađivati za život i ostvariti nezavisnost. Srceparajuća scena u kuhinji u kojoj Silvi otkriva zapaljenu Zazi šta joj je u prošlosti značila – sve – označava tačku preokreta u odnosima dveju prijateljica. Od tog trenutka je Zaza ta koja najviše voli. Pred Silvi se otvara beskonačnost sveta, dok Andre ide ka smrti. Ali Silvi/Simon je ta koja će oživeti Andre, nežno i sa poštovanjem, oživeti je i osvetlati joj obraz kroz milost književnosti. Ne mogu da se uzdržim a da ne podsetim da se svaki od četiri dela *Uspomena lepo vaspitane devojke* završava sledećim rečima: „Zaza”, „ispričala bi”, „smrt”, „njena smrt”. Simon de Bovoar se oseća krivom, jer je preživeti na neki način greh. Zaza je bila otkupnina, čak je išla toliko daleko da je u neobjavljenim beleškama napisala „žrtva”, prineta zarad njenog bega. Za nas, njena novela ne ispunjava gotovo svetu misiju koju je ona poverila rečima: boriti se protiv vremena, boriti se protiv zaborava, boriti se protiv smrti, „ukazati dužno poštovanje apsolutnom prisustvu trenutka, večnosti trenutka, sada i zauvek”?

Silvi Le Bon de Bovoar

NERAZDVOJNE

Zazi

Ako su mi večeras oči pune suza, je li to zato što ste Vi mrtvi, ili pak zato što ja živim? Trebalo bi da Vam posvetim ovu priču: ali znam da Vas nigde nema, i ja Vam se obraćam kroz ovu književnu mudroliju. Osim toga, ovo zapravo nije vaša priča već samo priča inspirisana nama. Vi niste bili Andre, ja nisam ova Silvi koja govori u moje ime.

1. POGLAVLJE

Sa devet godina sam bila jako dobra devojčica; nisam uvek bila takva; tokom svog ranog detinjstva, tiranija odraslih je u meni pokretala napade takvog besa da je jedna od mojih tetki jednom ozbiljno rekla: „Silvi je zaposeo demon.” Rat i religija su me savladali. Odmah sam se pokazala kao uzoran patriota, izgazivši plastičnu lutku „made in Germany” koja mi se ionako nije ni sviđala. Rečeno mi je da od mog dobrog vladanja i pobožnosti zavisi da li će Bog spasiti Francusku: nisam mogla da se izvučem. Šetala sam po bazilici Sakre Ker sa ostalim devojčicama mašući zastavicom i pevajući. Počela sam veoma često da se molim i sviđelo mi se. Otac Dominik, kapelan na koležu Adelaid, podsticao je moj žar. Obučena u haljinu od tila, sa šarlotom od irske čipke na glavi, otišla sam na svoje prvo pričešće: od tog dana su mogli da me navode kao primer mojim mlađim sestrama. Izmolila sam od nebesa da mi otac bude raspoređen u Ministarstvo rata zbog srčane insuficijencije.

Međutim, tog jutra sam bila uzbuđena; povratak u školu: jedva sam čekala da se vratim na kolež, na časove svečane poput mise, tišini hodnika, nežnim osmesima nastavnica; nosile su duge suknje, visoko zakopčane bluze, a pošto je deo škole bio pretvoren u bolnicu, često su bile obučene i kao medicinske sestre; pod belim velom sa crvenim mrljama, izgledale su kao svetice i bila sam ushićena svaki put kad bi me privile na grudi. Na brzinu sam progutala supu i sivi hleb koji su zamenili predratnu čokoladu i brioš i nestrpljivo čekala da mama završi sa oblačenjem mojih sestara. Sve tri smo nosile neboplave kapute, sašivene od pravog oficirskog platna i skrojene baš kao i vojnički kaputi.

„Pogledajte, ima čak i kaišić pozadi!”, govorila je mama svojim zadivljenim ili zapanjenim prijateljicama. Na izlazu iz zgrade, mama je uhvatila moje dve mlađe sestre za ruku. Setno smo prošle pored kafića La Rotond, ispod našeg stana, koji samo što se, uz mnogo buke, bio otvorio i koji je, govorio je tata, bio brlog defetista; ta reč me je zaintrigirala: „To su ljudi koji veruju u poraz Francuske”, objasnio mi je tata. „Trebalo bi ih sve streljati.” Nisam razumela. Niko ne veruje namerno u ono u šta veruje: može li neko da bude kažnjen zato što mu neke ideje padnu na pamet? Špijuni koji su deci delili otrovne bombone, ljudi koji su po metrou boli Francuskinje otrovanim iglama, ti ljudi su svakako zasluživali smrt: ali defetisti su me bunili. Nisam ni pokušala da pitam mamu: ona je uvek odgovarala isto što i tata.

Moje mlađe sestre nisu brzo hodale; ograda uz Luksemburšku kapiju mi se činila beskonačnom. Konačno sam prošla kroz vrata koleža, popela se uz stepenice, veselo mašujući torbom nabreklom od novih knjiga; prepoznala sam slabašan miris bolesti koji se mešao sa mirisom voska u sveže ispoliranim hodnicima; redarke su me izljubile. U garderobi sam zatekla drugarice od prošle godine; nisam bila posebno vezana ni za jednu od njih, ali sviđala mi se buka koju smo zajedno pravile. Zadržala sam se u velikoj sali, ispred vitrina prepunih starih mrtvih stvari koje su umirale po drugi put: prepariranim pticama je opadalo perje, osušene biljke su se krunile, školjke su gubile sjaj. Zvono je zazvonilo i ušla sam u salu Svete Margarite; sve učionice su bile slične. Učenice su sedele oko ovalnog stola, presvučenog crnom imitacijom kože, na čijem čelu je bila nastavnica; naše majke bi sele iza nas i gledale nas, pletući balaklave. Prišla sam svojoj stolici i videla da je mesto pored zauzela nepoznata devojčica: imala je smeđu kosu, upale obraze, učinila mi se dosta mlađom od mene; imala je tamne, sjajne oči koje su netremice zurile u mene.

– Jeste li Vi najbolja učenica?

– Ja sam Silvi Lepaž – rekoh. – Kako se Vi zovete?

– Andre Galar. Imam devet godina; ako izgledam mlađe, to je zato što sam se strašno opekla i nisam puno porasla. Morala sam

da prekinem školovanje na godinu dana, ali mama želi da nadoknadim zaostatak. Možete li da mi pozajmite sveske od prošle godine?

– Da – rekoj ja.

Zbunjivalo me je samopouzdanje koje je Andre pokazivala, kao i njena brza i precizna dikcija. Podozrivo me je odmeravala:

– Devojčica do mene mi kaže da ste Vi najbolja učenica – rekla je, pokazujući na Lizet neznatnim pokretom glave. – Je li to istina?

– Često sam prva – rekoj ja skromno.

Zagledala sam se u Andre; crna kosa joj je padala ravno oko lica, na bradi je imala mrlju od mastila. Ne sreće se svakog dana devojčica koja je doživela užasne opekotine, htela sam da joj postavim toliko pitanja, ali gospođica Diboa je ušla, njena duga haljina se vukla po podu; bila je to jedna živahna, brkata žena koju sam jako poštovala. Sela je i počela prozivku; podigla je pogled na Andre:

– Dakle, mala moja, nismo previše uplašeni?

– Nisam stidljiva, gospođice – reče Andre mirnim glasom; dodala je ljubazno:

– Osim toga, Vi uopšte niste strašni.

Gospođica Diboa je na trenutak oklevala, a zatim joj se nasmešio brk i nastavila je prozivku.

Izlazak sa časa se odvijao u skladu sa ustaljenim obredom; nastavnica bi stala pored vrata, rukovala se sa svakom majkom i poljubila svako dete u čelo. Stavila je ruku na Andreino rame:

– Nikada niste bili na nastavi?

– Ne; do sada sam učila kod kuće, ali sada sam prevelika.

– Nadam se da ćete krenuti stopama svoje starije sestre – rekla je nastavnica.

– Ah! veoma smo različite – reče Andre. – Malu je na tatu, voli matematiku, ja najviše volim književnost.

Lizet me gurnu laktom; ne bi se moglo reći da je Andre bila drska, ali sa nastavnikom se ne razgovara takvim tonom.

– Znete li gde je učionica za dnevne učenike²? Ako ne dođu odmah po Vas, trebalo bi dok čekate da sednete tamo – rekla je gospođica.

– Niko ne dolazi po mene, sama idem kući – rekla je Andre; dodala je živahno:

– Mama je javila.

– Sama? – reče gospođica Dibo; slegnula je ramenima:

– Na kraju krajeva, ako je mama javila...

Poljubila me je u čelo kad je na mene došao red, i krenula sam za Andre u garderobu; obukla je kaput: kaput koji je bio manje originalan od mog, ali veoma lep; od crvene vune sa zlatnim dugmićima; nije bila dete sa ulice, kako je smela sama da izlazi? Možda njena majka nije znala za opasnost od otrovnih bombona, otrovanih igala?

– Gde živite, mala moja Andre? – pitala je mama dok smo sa mojim mlađim sestrama silazile niz stepenice.

– U Ulici Grenel.

– E pa dobro. Ispratićemo Vas do Bulevara Sen Žermen – reče mama. – Usput nam je.

– U tom slučaju će mi biti zadovoljstvo – reče Andre – ali nemojte zbog mene da se mučite.

Ozbiljno je pogledala mamu:

– Vidite, gospođo, nas ima sedmoro braće i sestara; mama kaže da moramo da naučimo sami da se snalazimo.

Mama je klimnula glavom, ali bilo je očigledno da ne odobrava.

Čim smo izašli napolje, počela sam da zapitkujem Andre:

– Kako ste se opekli?

– Kuvajući krompir na logorskoj vatri; haljina mi se zapalila, i desna butina mi je izgorela do kosti.

Andre je napravila pomalo nestrpljiv pokret, ta priča joj je već bila dosadna.

2) Učenici koji nisu smešteni u školi, tj. spavaju kod kuće i dolaze samo na nastavu. (Prim. prev.)